

setkáme-li se na cestě s někým, jehož jméno nás nenapadá, budiž! Pakliže však za přítele pokládáš někoho, k němuž nemáš stejnou důvěru jako k sobě, jsi na nesmírném omylu a nedosti znáš podstatu pravého přátelství.

Vpravdě všechno rozvažuj s přítelem, dříve však o něm samém. Po uzavření přátelství je třeba věřit, před uzavřením usuzovat. *Naproti tomu zvrácené si počínají a zavádějí zmatek mezi povinností ti, kdož proti příkazu Theofrastovu začínou usuzovat teprve, když si někoho oblíbili, a přestanou ho mít rádi, když ho posoudili.* Dlouho uvažuj, zda máš toho nebo onoho přijmout za přítele. Uznáš-li, že se tak má stát, otevři mu celé své srdce a hovoř s ním tak odvázně, jako mluvíš sám se sebou.

Vůbec žij tak, abys nemusil sobě svěřovat nic, co bys nemohl svěřit i svému příteli. Poněvadž se však vyskytne leccos, z čeho zvyk učinil tajemství, poděl se o všechny starosti, o všechny úvahy s přítelem. Budeš-li ho pokládat za důvěryhodného, vskutku ho takovým učiníš. Vždyť mnozí naučili druhého člověka klamu tím, že se strachovali, aby nebyli klamáni, a svou podezřívavostí mu dali právo na poklesek. Není důvodu, proč bych měl před svým přítelem jakkoli držet jazyk za zuby. Stejně není důvodu, proč bych se v jeho přítomnosti neměl cítit jako beze svědků.

Někteří však věci, které by se měly svěřit jenom přátelům, vykládají lidem na potkání a kdejakým uším vylévají, co je tlačí. Jiní se zase strachují i nejdrazší přátele do něčeho zasvětit, a kdyby mohli, nesevěřili by to ani sami sobě; tak dusí v svém nitru každé tajemství. Oběmu je třeba se vyhnout, neboť obě je nepravost – jak důvěřovat všem, tak nedůvěřovat nikomu. Řekl bych však, že první nepravost je poctivější, druhá bezpečnější. A tak musíš kárat obojí, i ty, kteří jsou stále v neklidu, i ty, kteří jsou vždy ukolébáni. U oněch, kdo si libují ve zmatku, nejde o příčinlivost, nýbrž o zmltání vydrážděné mysli. U těchto zase nejde o klid, pro nějž je každý

pohyb obtížný, nýbrž o rozklad a zemdlenost. Proto je třeba dobře si zapamatovat, co jsem četl u Pomponia: *Někteří natolik zalezli do svých skrytí, že všechno, co je na denním světle, je po jejich mínění v kalné tmě.* Je nutno promístit obě krajnosti: i odpočívající musí jednat, i jednající odpočívát. Uvažuj vždy ve shodě s přírodou: ona ti poví, že vytvořila stejně den jako noc. – Buď zdrav!

4.

STRACH ZE SMRTI

Seneca posílá pozdrav svému Luciliovi.

Vytrvej, jak jsi začal, a co možná spěchej, abys z ducha zdokonaleného a vyrovnaného mohl tím déle mít užitek. Budeš jej sice mít již i během toho zdokonalování a vyrovnavání, avšak jiná je ona rozkoš, která se pocituje z mysli ode vši poskvrny očistěné a zjasněné. Jistě se pamatuješ, jakou radost jsi zažil, když jsi odložil chlapecký šat a byl uveden na fórum v mužské tóze. Větší radost očekávaj, až odložíš chlapeckou mysl a až tě do řad mužů přivede filosofie. Vždyť dosud u tebe trvá chlapectví, ba co je povážlivější, chlapeckost. Je to tím horší, že máme vážnost starců, ale vady chlapecké, a nejenom chlapecké, nýbrž i dětské: chlapani se děsí nicotných věcí, děti smyšlenek, my obojího. Až budeš pokročilejší, shleď, že některých bychom se měli bát tím méně, čím více přinašejí strachu.

Nemůže být velké to zlo, které je poslední. Přichází k tobě smrt: musil by ses jí bát, kdyby mohla s tebou setrvávat; ona však ve skutečnosti buď ještě nedojde, anebo již přejde. Namítneš: „Je nesnadné přimět ducha, aby opovrhl duší.“ Cožpak nevidíš, jak často se jí opovrhne z nevážných důvodů? Jeden se oběsí v oprátce přede dveřmi milencinými, druhý se vrhne ze střechy, aby nemusil déle poslouchat pánovo láteření,

jiný si vbodne do břicha meč, aby nebyl vrácen z nezdařeného útěku. Myslí, že odhodlanost nedokáže vykonat to, co dokáže přílišný strach? Nikomu se nemůže dostat klidného života, kdo příliš pomýšlí na jeho prodloužení, kdo pokládá co nejdelsí řadu let za zvláštní dobro. Přemítej denně o tom, abys mohl s klidnou myslí opustit život, na kterém mnozí lidé lpí a jehož se drží tak, jako se ten, kdo je unášen dravým proudem, chytá i trnitých větví a drásajících kamenů. Přčetní lidé se ubože potácí mezi strachem ze smrti a mukami života: žít nechtějí, zemřít nedovedou. Proto si hled zpříjemnit život tím, že se vůbec přestaneš o něj strachovat. Jenom takové dobro je plným potěšením, jaké je mysl jeho majitele připravena ztratit; nic však nemůžeme snáze oželet nežli to, po čem, přijdeme-li o to, již vůbec nelze toužit.

Povzbuzuj se tedy a obrňuj proti tomu, co se může přihodit i nejmocnějšímu. O hlavě Pompeiově vynesli rozsudek nezletilec a kleštěnec, o Crassovi ukrutný a zpupný Parth. Caligula donutil Lepida, aby nastavil šíji tribunovi Dextrovi, sám o ni přišel dýkou Chaereovou. Nikoho nepovznesla Štěstěna tak vysoko, aby mu nehrozila stejnou měrou, jakou ho obdarovala. Nespoléhej se na to, že se právě plavíš po tiché hladině; v mžiku se může dovede rozbouřit. Plavidla, která vesele skotačila, téhož dne pohltní vír. Uvaž, že i lupič nebo nepřítel může mečem protknout tvé hrdlo.

Nehledíme-li ani k zásahu vyšší moci, může o tvém životě a smrti rozhodnout kdejaký otrok. Tvrdím, že každý, komu nezáleží na vlastním životě, je pánem svého. Prober jen doklady o těch, kdo zahynuli nástrahami v domě, ať otevřeným násilím nebo lstí; seznáš, že není méně těch, kdo přišli o život hněvem otroků než hněvem králů. Co ti tedy záleží na tom, jak mocný je ten, jehož se bojíš, když to, čeho se bojíš, může udělat kdekoliv?

Ale upadneš-li snad do rukou nepřátel, tvůj přemožitel přikáže, abys byl odvláčen na smrt – zajisté tam, kam jsi již vle-

čen. Proč se sám obelháváš a teprve nyní si uvědomuješ, co se ti dalo již dávno? Myslíš to tak: jsi přece vlečen ke smrti již od svého narození. Tak a podobně musíme stále přemítat, chceme-li klidně čekat na poslední hodinu; bojíme-li se jí však, činíme si i všechny ostatní hodiny neklidnými.

Abych však již uzavřel tento list, přečti si, co se mi dnes zalíbilo. Také tentokrát je to vzato z cizích zahrádek. „Velikým bohatstvím je chudoba uspořádaná podle zákona přírody.“ Pokud jde o ten zákon přírody, víš, jaké meze nám stanoví? Nehladovět, nežíznit, nemrznout. Abys zahnal hlad a žízeň, nemusíš nutně vysedávat u dveří pyšných domů, snášet pohledy domýšlivců ani jejich ponižující laskavost, nemusíš se vystavovat nebezpečí na mořích a válečných výpravách. To, co si žádá příroda, je přístupné a leží nablízku. Lidé se pachtí za zbytečnostmi. Právě ty způsobují, že si rozdíráme šat, nutí nás stárnout ve vojenském stavu a vrhají nás na cizí pobřeží. Naproti tomu postačitelné je na dosah ruky. Kdo si porozumí s chudobou, je vpravdě bohatcem. – Buď zdrav!

5.

STŘEDNÍ CESTA

Seneca posílá pozdrav svému Luciliovi.

Že vytrvale studuješ, všeho jiného jsi nechal a jenom o to usiluješ, aby ses každodenně učinil lepším, plně ti schvaluji a mám z toho radost. A abys pokračoval, k tomu tě nejen pobízím, nýbrž přímo tě o to prosím. Přitom ti však kladu na srdce, abys snad po způsobu těch, kterým nejde o dokonalování, nýbrž o vzbuzení pozornosti, nedělal něco takového, co by bylo patrné na tvém zevnějšku nebo na způsobu života. Varuj se nedbat o svůj zevnějšek, nestříhat si vlasy, mít nepěstěný vous, vyhlašovat nenávisť stříbru, stlát si na holé zemi; ale stejně se vystříhej i všeho, co vyhledává zvrá-

přání vyslovovat často? Pros božstvo směle, nechceš přece žádat o nic, co by patřilo jinému.

Musím ti však podle svého zvyku poslat spolu s dopisem malý dárek. Je pravda, co jsem našel u Athénodóra: „Věz, že tenkrát budeš osvobozen od všech žádostí, až dospěješ tak daleko, že nebudeš boha žádat o nic jiného než o to, oč bys ho mohl žádat veřejně.“ Jak pomatení jsou dnes lidé! Šeptají bohům do ucha přání, za která by se měli stydět, a když někdo natáhne ucho, zmlknou; vypravují bohu to, co nechťejí, aby věděli lidé. Snad by ti toto ponaučení mohlo být k něčemu dobré: žij s lidmi tak, jako by tě viděl bůh, mluv s bohem tak, jako by tě poslouchali lidé. – Buď zdrav!

11.

MOUDROST A PŘIROZENÉ VADY

Seneca posílá pozdrav svému Luciliovi.

Mluvil jsem s tvým přítelem, obdařeným dobrými vlohami; už první naše rozmluva prozradila, kolik je v něm ducha, kolik nadání a jaký pokrok už udělal. Ukázal mi jen vzorek toho, jaký bude, vždyť mluvil bez přípravy, překvapil jsem ho totiž znenadání. Jak se osměloval, jen stěžl se zbavoval ostychu, a to je dobrá vlastnost u mladého člověka. Dokonce se silně začervenál! A já se domnívám, že mu tento ruměnc zůstane i pak, až se utuží v ctnosti, zbaví všech chyb a bude moudrý. Žádná moudrost nedokáže totiž odstranit přirozené tělesné nedostatky; co je nám vštípeno a vrozeno, dá se uměním zmírnit, ne však přemoci. Jsou lidé pevní jako skála, ale na veřejnosti se začnou potit jako při námaze a horku, některým se třesou kolena, když mají mluvit, jiným drkotají zuby, jazyk se jim plete a lepší se jim rty. Takové potíže nikdy neodstraní ani příkazy, ani zvyk, tady uplatňuje svou sílu příroda a onou nedokonalostí se připomene i nejsilnějším.

Mezi takové nedokonalosti patří, jak vím, i ruměnc, který náhle zalije tvář i nejvážnějších mužů. Objevuje se sice víc u mladých lidí, kteří mají víc žárů i jemnější pleť, avšak nejsou před ním chráněni ani lidé starší a staří. Některých lidí je třeba se bát nejvíc tehdy, když zrudnou, jako by v té chvíli odhodili všechny stud. Sulla byl nejprudší tenkrát, když krev zaplavila jeho tvář. Nikdo neměl citlivější pleť než Pompeius, který před větším počtem lidí vždy zčervenál, zejména ve veřejném shromáždění. Pamatuji se, že když byl Fabianus přiveden do senátu jako svědek, začervenál se, a tento ruměnc mu podivuhodně slušel. Příčinou toho není slabost ducha, ale nezvyklost věci, která nezkušené sice přímo nevyděsí, ale přece jen je zmate, protože k tomu mají vrozený fyzický sklon. Někteří mají totiž klidnou krev, naproti tomu druzí prudkou a nepokojnou a rychle proudící do obličejce. Jak jsem řekl, od něčeho takového nepomůže žádná moudrost; to by musela mít pod svou mocí samotnou přirozenost, kdyby dokázala odstranit všechny nedostatky. Vše, co dalo narození a tělesná konstituce, zůstane, i když se náš duch bude houževnatě a dlouho zdokonalovat. Takové věci nelze zakázat, stejně jako je nelze přivolat. Herci, kteří napodobují city, kteří vyjadřují strach a rozčilení, kteří předstírají smutek, napodobují ostych takto: skloní hlavu, mluví pokorně, přivírají oči a upírají je k zemi, avšak nikdy nejsou schopni se začervenat, neboť červenání není možné podařit ani vyvolat. Tady moudrost nic neslibuje a ničím nepomáhá; takové věci jsou svéprávné, přicházejí bez rozkazu, bez rozkazu odcházejí.

Dopis už si říká o závěr. Zde ho máš, užitečný a blahodárný; přál bych si, aby sis ho vštípil do duše.

„Měli bychom milovat a stále mít před očima nějakého správného muže, abychom žili tak, jako by nás pozoroval, a jednali tak, jako by nás viděl.“

Můj Lucilie, to příkazuje Epikúros; dal nám tím strážce a vychovatele, a jednal správně. Mnoha chybám by se zabránilo,

kdyby vedle toho, kdo se jich chce dopustit, stál svědek. Nechtí má naše duše někoho, k němuž by vzhlížela s úctou, jehož příklad by jí pomohl očistit i nejtajnější myšlenky. Šťastný je ten, kdo činí jiné lepšími, nejen když je přítomen, ale i tehdy, když na něho myslíme. Šťastný je ten, kdo dokáže cítit k někomu takovou úctu, že i vzpomínka na něho může vést k harmonickému uspořádání vlastního života. Kdo takto dovede ctít druhého, bude brzy sám hoden cti. Vyber si proto Catona. Zdá-li se ti příliš strohý, zvol si shovívavějšího Laelia. Vyber si člověka, na němž se ti líbí život, řeč i tvář, zrcadlo duše, toho si stále stav před oči jako strážce nebo jako vzor. Ano, *musíme mít někoho, jehož mravy by byly vodítkem pro naše mravy*. Špatné sklony opravíš jen podle správného měřítka. – Buď zdrav!

12.

JE ŠTĚSTNÝ TEN, KDO OČEKÁVÁ ZÍTŘEK BEZ NEKLIDU

Seneca posílá pozdrav svému Luciliovi.

Všude, kam se obrátím, vidím doklady toho, jak jsem zestárl. Přišel jsem na svůj předměstský statek a stěžoval jsem si na výlohy spojené s opravou rozpadajícího se domu. Správce mi říkal, že to nezavinil svou nedbalostí, on že dělá, co může, ale dům že už je starý. A tento dům jsem stavěl já! Co čeká na mě, jestliže kameny staré jako já se drojí? Dopálen na něho chopím se nejbližší příležitosti, abych dal průchod svému hněvu. „Je jasné, že se o tyto platany nikdo nestará,“ řeknu mu. „Není na nich žádné listí, větve jsou proschlé a sukovité a kmény ubohé a ohyzdné. To by se nemohlo stát, kdyby je někdo okopával a zaléval.“ Správce se zapřísahá mým géniem, že dělá všechno potřebné, že jeho péče v ničem neochabuje, ale že už jsou přestárlé. A ony platany jsem sázel já (ale to zůstane mezi námi), já jsem viděl, když na nich vyrašil první list.

Obrátím se ke dveřím a řeknu: „Kdo je to tady? Co je to za zchátralé individuum? Udělal dobře, že ho postavil ke vchodu, vždyť už se dívá, kudy ven. Kdes ho sebral? Jakou jsi měl radost z toho, že ses postaral o cizího nebožtíka?“ Ale on mi řekl: „Ty mě nepoznááš? Já jsem Felicio, jemuž jsi nosíval voskové panáčky. Já jsem syn správce Filosita, býval jsem tvůj miláček.“ „To je úplný blázen!“ zvolal jsem, „stal se mým miláčkem, když byl ještě chlapeček! Konečně, proč ne, vždyť mu právě padají zuby.“

Vděčím svému statku za to, že se mi ukázalo mé stáří, ať jsem se obrátil kamkoli. Přijměme je rádi a milujme je; je plně rozkoše, umíš-li je užívat. Jablka jsou nejchutnější, když končí jejich čas; dětství je nejkrásnější, když odchází; pijákům nejvíce chutná poslední doušek, ten, který je doráží, který dovršuje opilost. *Každá rozkoš si schovává to nejpříjemnější na konec*. A nejpříjemnější je věk, který už se chýlí k západu, avšak ne překotně, a já si myslím, že i ten věk, který už stojí na prahu smrti, má své rozkoše, nebo aspoň na jejich místo nastupuje stav, při němž žádné nepotřebujeme. Jak je sladké unavit rozkoše a nechat je za sebou!

Řekneš mi: „Je nepříjemné mít smrt před očima.“ Především smrt musí mít před očima právě tak stařec jako mladík, neboť nejsme povoláváni podle ročníků, a za druhé nikdo není tak starý, aby pro něho bylo hanbou doufat ještě v jeden den. Jeden den pak je stupínek života. Život ve svém úhrnu se skládá z částí a můžeme si ho představit jako řadu soustředěných kruhů. Jeden z nich objímá a svírá všechny ostatní (ten sahá od narození až k poslednímu dni života), jiný uzavírá roky jinošství, opět jiný poutá svým objetím celé dětství; dále je tu rok, který sám o sobě obsahuje všechna roční období; tyto roční kruhy násobeny tvoří život. Měsíc je ohraničen těsnějším kruhem a nejmenší kruh má den, ale i ten jde od začátku ke konci, od východu k západu. Proto řekl Hérakleitos, jemuž pomohla k přezdvínce temnost jeho řeči: „Jeden den je

O SOULADU MEZI TÍM, CO ŘÍKÁME A CO DĚLÁME

Seneca posílá pozdrav svému Luciliovi.

Jsi-li zdrav a považuješ-li se za hodna toho, aby ses jednou stal pánem sama sebe, mám z toho radost. To bude totiž má sláva, jestliže tě dostanu z labyrintu, v němž bloudíš bez naděje, že nalezněš cestu ven. O to tě však prosím, můj Lucilie, a vybízím tě k tomu, abys nechal filosofii proniknout hluboko do svého srdce a nehledal důkaz svého zlepšení v řečech nebo ve spisech, ale v pevnosti ducha a ve zmenšení žádostí; ověřuj pravdivost slov činy. Jiný cíl si stanovili ti, kteří veřejně přednášejí řeči a shánějí se jen po pochvale posluchačstva, jiný ti, kteří upoutávají pozornost mladíků a lidí, kteří nemají co dělat, rozmanitostí a živostí svých disputací; filosofie učí jednat, ne mluvit, a vyžaduje, aby každý žil podle jejího zákona, aby život nebyl v rozporu se slovy nebo sám se sebou, aby všechny činnosti měly týž ráz. *Největší povinností mudrce a největším dokladem jeho moudrosti je, že jeho slova a jeho činy jsou v souladu* a on že je stále sám sebou a stále týž. „Kdo to dokáže?“ Málokdo, někdo však přece. Je to těžké, netvrdím také, že mudrc půjde vždy stejným krokem, ale že půjde stejnou cestou. Proto si dej na sebe dobrý pozor, zda není tvůj oděv v rozporu s tvým domem, zda nejsi štedrý k sobě a lakomý k rodině, zda nesedíš u skromného stolu, ale nenecháváš stavět přepychové paláce. Jednou provždy si zvol normu, podle které budeš žít, a podle ní uprav celý svůj život. Někteří se doma drží zpátky, avšak venku se roztahují a rozpínají. Tyto výkyvy v chování jsou vadou, jsou známkou rozkolísaného ducha, který se ještě neustálil.

Teď ti ještě povím, odkud se bere tato nestálost a protiklad mezi jednáním a záměry. Nikdo si nestanoví určitý cíl, a když už si jej stanoví, nesetrvá při něm, ale přejde k jinému, a nejen

mění směr, ale vrací se zpátky k tomu, co opustil a zamítl. Abych tedy nechal stranou staré definice moudrosti a obsáhl lidský život v jeho úhrnu, mohu se spokojit tím, že na otázku, co je moudrost, odpovím, že vždy totéž chítí a totéž nechítí. Není ani třeba připojovat malou výhradu, že co chceš, musí být čestné. Nikomu se totiž nemůže stále líbit totéž, není-li to čestné. Lidé tedy vědí, co chtějí, teprve v okamžiku, kdy to chtějí; nikdo se nerozhoduje, že bude chítit nebo nechítit všeobecně. Názory se mění každý den a přechází se k pravému opaku; většina lidí nebere život vážně. Buď tedy houževnatý v tom, co jsi začal, a snad dospěješ k vrcholu nebo k místu, o kterém jen ty budeš vědět, že to ještě není vrchol.

Ptáš se: „Co se stane s tímto zástupem lidí v mém domě, kteří nemají žádný majetek?“ Až se tento zástup přestane žít na tvé útraty, bude se žít na své, jinak řečeno poznáš díky chudobě to, co nejsi schopen poznat díky svému dobrodiní. Chudoba u tebe udrží opravdové a věrné přátele, odejdou od tebe všichni, kteří nešli za tebou, ale za něčím jiným. Nezdá se ti, že chudoba je hodna lásky, už jen proto, že ti ukáže, kdo tě má rád? Kdy přijde den, kdy nikdo nebude lhát na tvou počest? Sem ať se tedy obrátí všechny tvé myšlenky, o to se starej, to si přej, abys byl spokojen sám se sebou a s dobry pocházejícími z tebe, a splnění všech ostatních přání svěť do vůle boží. Které štěstí může být bližší? Omez se na malé věci, o něž nemůžeš být připraven, a abys to učinil ochotněji, k tomu ti poslouží daň tohoto dopisu, kterou ti okamžitě splatím.

I když mi to budeš mít za zlé, i tentokrát za mě ochotně zaplatí Epikúros. „Tvá slova, to mi věř, se mi budou zdát skvělejší, budou-li pronesena na obyčejném lehátku a v hadrech; tvé pokyny nebudou totiž jen vysloveny, ale názorně ukázány.“ Já rozhodně jinak poslouchám, co říká náš Démétrios, od té doby, co jsem ho viděl polonahého, ležícího na něčem, co bych se ani neodvážil nazvat slamníkem; neučí jen o pravdě, ale vydává o ní svědectví.

„Co z toho? Není dovoleno mít bohatství a pohrdat jím?“ Proč by to nebylo dovoleno? Je velký duchem ten, kdo se hodně a dlouho diví, že bohatství jej obklopující přišlo právě k němu, směje se tomu a víc slyší, než si uvědomuje, že patří jemu. Je to velká zásluha, žít pod jednou střešou s bohatstvím a nezkazit se; velký je ten, kdo je v bohatství chudý.

Řekneš: „Nevím, jak bude snášet takový člověk chudobu, jestliže zchudne.“ A já nevím, Epikúre, zda onen chvástavý chudák bude pohrdat bohatstvím, jestliže zbohatne. Proto musí být u jednoho i u druhého posuzováno jejich smýšlení a je třeba se podívat na to, zda bohatý neopovrhne chudobou a zda se chudý nenechá zlákat bohatstvím. Jinak je slabým důkazem dobré vůle obyčejné lehátko nebo hadry, neukáže-li se jasně, že je člověk snáší nikoli z nutnosti, ale proto, že jim dal přednost.

Ostatně kdo nespěchá k chudobě jako k něčemu lepšímu, ale připravuje se na ni jako na něco snadno snesitelného, projevuje velkého ducha. A chudoba, můj Lucilie, je skutečně snadno snesitelná, dokonce i příjemná, jestliže k ní přistoupíš po dlouhých úvahách. Má přece v sobě to, bez čeho nic není příjemné, bezpečnost. Proto tedy považuji za nezbytné dělat to, co často dělali velcí muži, jak jsem ti psal, totiž strávit občas některé dny tím, že se budeme předstíranou chudobou cvičit na chudobu opravdovou. Mělo by se to dělat tím spíš, že jsme rozmazleni rozkošemi a všechno považujeme za tvrdé a nesnadné. Spíš je třeba probudit duši ze spánku, zatrást jí a připomenout jí, že nám přirozenost poskytla jen velmi málo. Nikdo se nerodí bohatý. Každý, kdo přijde na svět, musí se spokojit mlékem a pleny, a přesto po takovém začátku nám jsou celá království malá. – Buď zdrav!

Seneca posílá pozdrav svému Luciliovi.

Soudíš, že máš co dělat s potížemi, o kterých jsi psal? Nejvíce máš co dělat sám se sebou: sobě sám jsi největší překážkou. Nevíš, co chceš. To, co je čestné, spíše chválíš nežli následuješ. Vidíš sice, v čem záleží štěstí, ale dojít k němu se neodvažuješ. Poněvadž sám dostatečně neprohlédneš, co ti v tom brání, povím ti to: přikládáš velikou cenu tomu, co máš opustit, a i když sis položil za cíl ono bezpečí, k němuž máš přejít, zadržuje tě lesk vezdejšího života, z něhož se máš vzdálit, jako bys měl padnout do špíny a do temnot. Jsi na omylu, Lucilie: přechod z tohoto života do budoucího je ve skutečnosti vzestup. Jako je rozdíl mezi odleskem a světlem, poněvadž světlo má svůj jistý a sobě vlastní původ, kdežto odlesk předpokládá cizí zdroj světla, právě takový je rozdíl mezi tímto životem a budoucím: tento život je zasažen leskem přicházejícím zvenčí a vše, co se mezi ně postaví, hned jej uvádí do hustého stínu; budoucí život září svým vlastním jasem.

Tvoje studia tě učiní slavným a vznešeným. Uvedu ti jako příklad Epikúra. Když psal Ídomeneovi a snažil se jej, tenkrát služebníka královské moci a muže velikých záměrů, odklonit od okázalého života k věrné a stále slávě, vyjádřil se takto: „Jsi-li citliv na slávu, věz, že tě známějším učiní moje listy nežli všechno to, čeho si sám vážíš a pro co se těšíš vážností.“ Lhal snad? Kdopak by dnes znal Ídomenea, kdyby ho nebyl Epikúros pojal do svých listů? Všechny ony magnáty a satrapy, ba i samého krále, od něhož očekával Ídomeneus vyznamenání, zasulo hluboké zapomnění. Jménu Attikovu nedávají zahynout listy, které mu posílal Cicero. Nic by mu nebylo prospělo, že manželem jeho dcery byl Agrippa, manželem jeho vnučky Tiberius a jeho pravnukem Drusus Caesar; mezi tak velkými jmény by byl zapadl, kdyby ho se svým jmé-